

4. Маслоу А. Г. Мотивация и личность / Абрахам Гарольд Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с.
5. Орлов Ю. М. Восхождение к индивидуальности / Юрий Михайлович Орлов. – М. : Просвещение, 1991. – 287 с.
6. Тарасенко В. И. Социальные потребности личности: формирование удовлетворения, развитие / В. И. Тарасенко. – К. : Наук. думка, 1982. – 168 с.

РЕЗЮМЕ

Н. Ф. Юхименко. Философия образования деятельно-творческой личности (диалектика духовных потребностей).

В статье совершена попытка исследовать наиболее существенные аспекты роли потребностей в системе самореализации личности через ее гуманистические параметры. Отмечено, что потребности есть непосредственным условием соединения собственного опыта человека и его личностного бытия с универсальностью жизненного опыта человечества.

Ключевые слова: личность, общество, потребности, духовные потребности, самореализация.

SUMMARY

N. F. Yukhimenko. Philosophy of Education the Active-Creative Personality (dialectics of spirituals wants).

In the article are essential aspects of role the want in system of self-realization personality though its humanistic parameters. Indicated, that wants are the direct condition of connecting of own experience the man and theirs personal existence from universality of vital experience of humanities.

Key words: personality, society, wants, spiritual wants, self-realization.

УДК 1+378

Л. М. Харченко
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет»

ФІЛОСОФІЯ І БОЛОНСЬКИЙ ПРОЦЕС

У статті розкрито систему вищої освіти України на сучасному етапі: основні завдання і тенденції розвитку в контексті формування єдиного європейського освітнього та наукового простору. Визначено місце і роль філософії у становленні молододі людини як фахівця.

Ключові слова: особистість, суспільство, пізнання, культура, культурна людина, філософія, розвиток, світогляд, наука, європейський.

Актуальність. Європейський вибір України – невід’ємна складова її подальшого розвитку. У культурно-цивілізаційному аспекті європейська інтеграція означає для України входження до єдиної сім’ї європейських народів, повернення до європейських політичних і культурних традицій. У загальному контексті європейської інтеграції розвиток України визначається орієнтацією на такі фундаментальні цінності західної культури, як парламентаризм, права людини, права національних меншин, лібералізація, свобода пересування, свобода отримання освіти будь-якого рівня тощо. І це є невід’ємним атрибутом громадянського демократичного суспільства.

Отже, як свідомий суспільний вибір перспектива європейської інтеграції – це вагомий стимул до успіху економічної і політичної трансформації, що може стати основою національної консолідації, переходу від закритого тоталітарного до відкритого демократичного суспільства.

Завдяки винятковим досягненням останніх кількох років процеси, що відбуваються в Європі, набули більш конкретного характеру, стали більш повно відповідати реаліям країн Європейської спілки та її громадян. Перспективи, що відкриваються у зв’язку з цим, поряд із відносинами, що поглиблюються з іншими європейськими країнами, забезпечують ще більші можливості для розвитку. Через те, на нашу думку, зростає розуміння дедалі більшої частини політичного й академічного світу в потребі встановлення якісно тісних зв’язків у цілій Європі, яка розвивається, у формуванні й зміцненні її інтелектуального, культурного, соціального й науково-технологічного потенціалу.

Постановка проблеми. Саме тому у дослідженні ми зосередимо увагу на проблемі співвідношення науки і філософії та ролі болонського процесу під час реалізації нових гуманістичних орієнтирів.

Здавна ведуться дискусії про співвідношення філософії і науки, про те, де проходить межа між ними, що може дати філософія для розвитку науки, яка роль науки в розвитку філософії.

Аналіз останніх досліджень. Порівняння пізнавальних можливостей філософії і конкретних наук, з’ясування місця філософії в системі знань має давні традиції в європейській культурі. Ще в період античності Платон і Арістотель намагалися розмежувати особливості науки і філософії. Арістотель стверджував, що філософія – наука наук тому, що вона пізнає природу сущого, а його зовнішню сторону й окремі прояви залишає мистецтву і наукам. Однак у цей час знання древніх, що іменувалося «філософією», мало синкретичний характер і містило зачатки і наукового, і філософського знання, різноманітні конкретні спостереження з їх емпіричними узагальненнями, і теоретичні, умоглядні міркування про світ і людину, про цінності і сенс життя.

На сучасному етапі окресленій проблемі приділяють свою увагу такі дослідники, як В. П. Андрущенко, С. Ф. Клепко, Н. М. Сухова, С. А. Черепанова та ін.

Мета статті – проаналізувати співвідношення філософії та освіти у Болонському процесі.

Накопичення і розвиток знань у процесі тривалої еволюції європейської культури змінювали уявлення про пізнавальну цінність філософії і науки, про характер їх співвідношення. Тривалий час конкретно-наукове знання мало дослідний та описовий характер, а філософія прагнула будувати теоретичну (умоглядну) картину світу, формувати уявлення про зв'язки різних явищ, їх єдність, тенденції і закономірності зміни і розвитку. При цьому теоретична могутність філософії – прагнення логічно обґрунтувати знання, виразити його в теоретичній формі – виявлялася незрівнянною з можливостями конкретних наук. Це давало підґрунтя протягом століть – від Арістотеля до Гегеля – вважати філософію «наукою наук» [1, 25].

Однак, починаючи з ХІХ ст., у конкретно-науковому знанні збільшується питома вага теорії: теоретичні узагальнення, що раніше виконувала умоглядна філософія, почали формуватися окремими науками, які досягли теоретичної зрілості.

Проблема співвідношення науки і філософії активно обговорювалася й у ХХ ст. Одні мислителі стверджують, що філософія і наука розрізняються об'єктами досліджень, інші – що межа проходить усередині досліджуваних проблем, які філософія і наука розглядають з різних сторін [1, 9]. Філософію і науку зближує те, що і філософське, і наукове знання, спираючись на досвід і розум, відображають світ у загальних та абстрактних поняттях, для них спільними є пошук істини і прагнення логічно обґрунтувати знання, виразити його в теоретичній формі; критичність і скептичне відношення до авторитетів, інтелектуальна самостійність.

Однак філософія – це не тільки система об'єктивного знання про світ, але й світогляд, система ціннісних орієнтацій. Тому вона виконує не тільки низку функцій, що різнять її з наукою, але й виконує ті функції, які не можуть виконувати окремі науки.

Завдання з'ясування ціннісних основ науки і культури в цілому має філософський характер, оскільки предметом філософських міркувань є не світ сам по собі, а відношення «людина і світ». У філософії формується самосвідомість науки, досліджуються проблеми сутності й особливостей науково-пізнавальної діяльності. Філософські міркування над наукою сприяють кращому розумінню її можливостей і перспектив, механізмів, рушійних сил зростання наукового знання, характеру його відносин з іншими формами суспільної свідомості, способом життя, культурою.

Останнім часом своєчасною і надзвичайно актуальною стала ініціатива деяких європейських країн щодо загальноосвітньої взаємоузгодженої і толерантної підготовки людини до життя у «новій Європі», яка відома як Болонський процес [2, 10]. Болонський процес – це своєрідний рух освітніх національних систем до єдиних критеріїв і стандартів, які утверджуються в Європі. Головна його мета – консолідувати зусилля наукової та освітянської громадськості й урядів для істотного підвищення конкурентоспроможності європейської вищої освіти і науки у світовому вимірі, а також для посилення ролі цієї системи у соціальних перетвореннях. Адже важливість освіти й

освітньої співпраці в розвитку та зміцненні стійких, мирних і демократичних суспільств універсальна і підтверджується як першочергова.

«Європа знань» тепер уже широко визнана як незмінний чинник соціального й гуманітарного розвитку, а також як необхідний компонент об'єднання та збагачення європейської людності, спроможного до надання її громадянам необхідних відомостей для протистояння викликам нового тисячоліття поряд із розумінням спільності цінностей і належності до загального соціального й культурного простору.

У сучасному світі, коли незалежність України стала незаперечним фактом, а освіта – власною справою українського народу, розбудова системи освіти та її докорінне реформування мають стати основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, виходу вітчизняної науки і техніки на світовий рівень, інтеграції України у світовий культурний та економічний простір.

На сьогодні національна система вищої освіти досягла належного рівня, що дозволило Україні 19 травня 2005 р. на Бергенському (Норвегія) саміті міністрів освіти 40 європейських країн-учасниць приєднатися до Болонської співдружності [3, 125]. Першочерговим завданням української вищої освіти нині є якнайшвидша адаптація до єдиних європейських освітянських критеріїв і стандартів. Рішення про входження України до Болонського процесу було проголошено на найвищому рівні Указом Президента України від 17 лютого 2004 р. Відповідно до цього указу Кабінет Міністрів затвердив «Державну програму розвитку вищої освіти на 2005 – 2007 роки».

Особливості освіти в різних країнах склалися історично: під впливом церкви і держави, культури, форми устрою, мовного різноманіття, індустріалізації та демократизації, розвитку законодавчої бази тощо. Тому система освіти в різних країнах суттєво відрізняється одна від одної, насамперед відмінна від тієї, яка склалася в Україні та країнах колишнього СРСР. Нині існує більше освітніх структур, ніж країн у світі. У зв'язку з цим у країнах існує невідповідність між організаційною структурою інститутів, термінами навчання, різними ступенями (бакалавр, магістр) та дипломами, що надають своїм випускникам навчальні заклади. Однак, система освіти будь-якої країни обов'язково містить: дошкільне виховання; початкову освіту; загальну середню освіту; позашкільне навчання й виховання; професійно-технічну освіту; середню фахову освіту; вищу освіту підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів; підвищення кваліфікацій й перепідготовку кадрів.

Передусім варто оцінити європейські культурні цінності у розвитку глобальної освітянської політики. Так, історія свідчить про те, що інтелектуальний розвиток у Європі йшов від класичної античності через Ренесанс та епоху Просвітництва до модернізму й постмодернізму, що й позначилося на формуванні сучасних науки, освіти і культури. Європейська культура сьогодні поширилася по всьому світу. Протягом понад 400 років європейські держави експортували у свої колонії європейські мови, філософію, здобутки літератури й мистецтва. Саме Європа заклала фундаментальні основи

наукових знань, які стали поширеними у всьому світі, систематизувала наукову думку, сформулювала загальні напрями подальшого розвитку літературної мови й устрою суспільства та протягом тривалого часу істотно впливала на розвиток інших культур. Європа привносила в ці культури свої класичні принципи освіти, класичну музику й живопис, свій стиль, звичаї. Вона дала світу ідею створення Гумбольдтського університету – вищого навчального закладу для одержання академічної освіти, в якому дослідницька робота й навчальний процес зливаються воедино й спрямовані на створення суспільства високоосвічених людей.

В останньому десятилітті ХХ ст. національні системи вищої освіти європейських країн фактично були підготовлені не тільки до сприйняття положень Болонської декларації, але й до практичного їхнього здійснення. Подібні трансформації характерні і для систем вищої освіти країн інших регіонів світу. Проте чітко простежуються національні особливості ступеневої, кваліфікаційної, спеціалізованої, а отже, й організаційної підготовки, яка спричиняє суттєві труднощі під час переходу громадян з країни у країну як для отримання чи продовження освіти, так і під час визнання кваліфікацій для отримання робочих місць. Тому останнім часом у зв'язку із глобалізаційними та євроінтеграційними процесами назріла гостра необхідність в уніфікації ступенів та кваліфікацій через зближення структури, організації та змісту освіти в різних країнах Європи [4].

На всіх етапах Болонського процесу було проголошено, що цей процес: добровільний; полісуб'єктивний; такий, що ґрунтується на цінностях європейської освіти і культури; такий, що не нівелює національні особливості освітніх систем різних країн Європи; багатоваріантний; гнучкий; відкритий; поступовий. Незважаючи на інтеграційні процеси у Європі, практика доводить, що його складові можуть розвиватися по-різному. Не слід й ідеалізувати Болонський процес. Він нерівномірний, суперечливий, складний. Його цілі ще дуже гіпотетичні. Як приєднання до цього процесу, так і неприєднання мають свої переваги та ризики. Утім з урахуванням усіх «за» і «проти» для країн, які ставлять за мету економічний і суспільний розвиток і, зрештою, вступ до Європейського Союзу, альтернативи Болонському процесові немає.

Акцент на європейське спрямування освіти не повинен руйнувати ті позитивні надбання, які накопичені у традиціях національних систем освіти країн континенту. Власне, Європейський освітянський простір із самого початку формувався в контексті взаємодії національних моделей освіти, а сам Болонський процес якраз і спрямований на підтримку і розвиток національних освітніх традицій з тим, щоб використовувати їх потенціал у створенні спільного європейського освітнього простору.

Болонський процес географічно не обмежений рамками Європейського Союзу. Його учасниками можуть стати країни-члени Європейської культурної конвенції, які доведуть свою готовність щодо дотримання цілей та принципів Болонського процесу у своїх системах вищої освіти.

Прийняття Болонської декларації – це ще один доказ того, що зміни в освіті не являються раптовим відкриттям, а швидше – результат поступового усвідомлення взаємодії процесів європейської економічної та політичної інтеграції, результат розвитку ідей та інновацій у сфері освіти, які передували Болонській декларації та стали її основою. У Болонській декларації знайшли конкретизацію основні напрями зусиль європейських університетів з урахуванням досвіду та відповідно до цивілізаційного процесу початку ХХІ ст.

Доцільно відзначити, що освітні трансформації відповідно до вимог кредитно-модульної системи – це не тільки і не стільки рівні, модулі, експерименти, кредити, рейтинги тощо. Передусім це – нова філософія освітньої діяльності, нові принципи організації навчального процесу, новий тип відносин між викладачем і студентом, це, зрештою, нові “технології” опанування знань тощо.

Динамічні процеси сучасного суперечливого світу ставлять кожному людину в надзвичайно складні умови соціального життя. Радикальна зміна ціннісних орієнтацій, гостра необхідність у постійному пошуку і швидкому знаходженні життєво важливих рішень, стресові ситуації – усе це проблеми повсякденного людського буття, сфера практичного застосування світоглядної культури, основу якої становить філософія.

Сучасна філософія є узагальненою філософською думкою людства. Ідейною основою сучасної філософії є загальнолюдські цінності і пріоритети. Вивчення філософії стає однією з головних передумов входження кожної молодої людини в загальнокультурний світовий контекст.

Філософії як сфері духовної творчості притаманне широке розмаїття методологічних підходів і теоретичних систем. Воно знаходить належне відображення в навчальному курсі. Вивчаючи філософію, необхідно пам'ятати, що вона є не просто сукупністю істин, які можна уявити у формі, легкій для запам'ятовування. Філософія – це динамічний світ понять, ідей і концепцій, проблем, питань і сумнівів. Навчитися орієнтуватися у цьому світі, звичайно, зовсім непросто. Істину студент має осягнути власним розумом. Це потребує від молодої людини самостійних роздумів, формування власних поглядів і переконань [5].

У більшості країн світу філософія посідає чільне місце в системі гуманітарних дисциплін, які вивчаються у вищій школі. Загальновідомо, що від гуманітарної освіти значною мірою залежить творчий потенціал особистості. Оволодіння основами філософських знань допомагає студенту стати фахівцем, який уміє глибоко мислити і діяти самостійно.

Юність, студентські роки – це така пора людського життя, коли схильність до філософського осмислення дійсності виявляється найбільш виразно. Осягнення істини багато в чому залежить від звернення студента до філософської спадщини, праць найбільш відомих філософів, що становлять скарбницю філософської культури людства.

Вивчення філософії у вищому навчальному закладі – це не просто доповнення до формування спеціаліста, який буде використовувати її

положення у своїй професії, а й ті загальні засади формування духовного світу особи, що завдяки усвідомленню людиною себе як особистості, завдяки усвідомленню сенсу свого буття відіграють значною мірою визначальну роль у становленні молодого людини як фахівця.

На основі засвоєння основних ідей зі світової історичної скарбниці філософії, усвідомлення світоглядної та методологічної значущості основних принципів, законів та категорій кожна людина здатна оновлювати, доповнювати власну філософську концепцію, трансформувати свої позиції у відповідь на виклики сучасного життя. Для цього потрібно осмислити та навчитися захищати вищі моральні та естетичні цінності свого буття, запроваджувати у власному оточенні принципи етики ділового спілкування, сприяти підвищенню своєї логічної культури.

Отже, філософія відкрита для всіх, і кожна людина певною мірою філософствує, однак дійсне оволодіння нею – це глибока й систематична робота мислення, вимагає певного настрою душі, коли у значущих явищах ми вбачаємо закони гармонійного та розумного устрою буття і розуміємо своє дійсне місце в межах світового цілого.

Отже, стратегічним завданням реформування вищої освіти в Україні є трансформація кількісних показників освітніх послуг у якісні. Цей трансформаційний процес має базуватися на таких засадах:

- національна ідея вищої школи, зміст якої полягає у збереженні та примноженні національних освітніх традицій. Вища освіта покликана виховувати громадянина держави України, гармонійно розвинену особистість, для якої потреба у фундаментальних знаннях та підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави;
- розвиток вищої освіти повинен підпорядковуватись законам ринкової економіки, тобто закону розподілу праці, закону змінності праці та закону конкуренції, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку. Адже Україна має високий показник освіченості громадян, який становить 98%. Тут ми маємо очевидне протиріччя між таким людським потенціалом й темпами економічних перетворень у країні. Водночас необхідно враховувати не менш важливі чинники – соціальні, політичні, духовного життя, суспільної свідомості, культури та морально-психологічних цінностей. Значна частина проблем, що накопичилися в системі вищої освіти, насамперед пов'язані із розбалансованістю комплексу зазначених чинників суспільних перетворень;
- назріла необхідність суттєво скоригувати спрямованість освітнього процесу. Світ вступив у період, коли зміна ідей, технологій, знань відбувається швидше, ніж зміна поколінь людей. Звідси очевидно, що навчити дитину на все життя не можна, тому не треба зводити навчання лише до засвоєння учнем чи студентом певної суми знань. Окрім цієї функції навчального процесу з'являється завдання навчити самостійно

навчатися, оволодівати новою інформацією, виробити в учня, студента життєво важливі для нього компетенції. Освіта повинна готувати людину, здатну сприймати зміни, творити їх, розцінювати змінність як органічну складову власного способу життя. Інноваційний характер сучасної цивілізації та сучасної економіки потребує людини інноваційного типу, яку може сформувати лише інноваційна у самій своїй суті освіта;

- модернізацію вищої освіти треба розглядати у контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, у тому числі європейських.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базалук О. Філософія освіти: [навч. посіб.] / Олег Базалук, Наталія Юхименко. – К. : Кондор, 2010. – 161 с.
2. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні / В. С. Журавський. – К., 2003. – 416 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. – К., 2002. – 24 с.
4. Ніколаєнко С. Вища освіта і наука – найважливіші сфери відповідальності громадянського суспільства та основа інноваційного розвитку / С. Ніколаєнко // Вища школа. – 2005. – № 1. – С. 13–30.
5. Подольська Є. А. Освіта як чинник розвитку особистості в соціокультурному контексті / Подольська Є. А., Назаркіна В. М., Яковлев А. О. – Харків, 2002.
6. Ярошовець В. І. Людина в системі пізнання / Володимир Іванович Ярошовець. – К., 1996.

РЕЗЮМЕ

Л.Н. Харченко. Философия и Болонский процесс.

В статье раскрыта система высшего образования Украины на современном этапе: основные задания и тенденции развития в контексте формирования единого европейского образовательного и научного пространства. Определяны место и роль философии в становлении молодого человека как специалиста.

Ключевые слова: личность, общество, познание, культура, культурный человек, философия, развитие, мировоззрение, наука, европейский.

SUMMARY

L.M. Kharchenko. Philosophy and Bolonian process.

The system of higher education of Ukraine at the contemporary stage: the main tasks and tendencies of the development in the contest of formation the united educational and scientific space is discovered in the article. The place and role of Philosophy in the condition of a young man as a specialist are determined.

Key words: personality, society, familiarization, culture, man of culture, philosophy, progress, world outlook, and science, European.